

ტაოს მითოსი

ქართული (და ზოგადად კავკასიური) მითოსი იცნობს წყლის განმასახიერებელ ქალღვთაებას (წყლის დედა, წყალთა მეფე, წყლის ქალი, წყლის ალი, ფერი ქალი და ა.შ), რომელიც წარმართობისდროინდელი ღვთაებაა. მისი ფუნქცია ჩვენამდე მოღწეულ ნარატივებში ერთგვარად გაბუნდოვანებული და დაკნინებულია, ხშირ შემთხვევაში კი დემონოლოგიზებულია და ბოროტ, მავნე სულად არის წარმოჩენილი; საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მასალების შედარებითი შესწავლის საფუძველზე შესაძლებელი ხდება, აღვადგინოთ წყლის ქალის არქაული სახე, რომელიც ჩვენს წარმართ წინაპრებს წყლის ღვთაებად, მდინარეთა გამგებლად უნდა ჰყოლოდათ დასახული. ამ საკითხის სრულად წარმოჩენაში მნიშვნელოვანია ისტორიული საქართველოს ერთ-ერთი უძველესი, ამჟამად თურქეთის რესპუბლიკის შემადგენლობაში მყოფი რეგიონის – ტაოს ზეპირსიტყვიერება.

ტაოელთა მითოსურ ნარატივებში წყლის განმასახიერებელ მითოსურ პერსონაჟს, აქარული მითოლოგიური პერსონაჟის მსგავსად, „ფერი“, „ფერი გოგო“ „ფერი ქალი“ ჰქვია, თუმცა, პარალელურად და უფრო ხშირადაც ტაოელები მას ზოგადი სახელით – „დეკაცი“ (იგივე – დედაკაცი) მოიხსენიებენ; ერთსა და იმავე ნარატივში ზოგი მთქმელი ორივე სახელწოდებას იყენებს: „ერთი გოლი ყოფილა დუგურითავში. იქ კაცი გასულა, ფერი დუუნახია. ფერსა თავი უწკებია (უვარცხნია – თ. შ.)... დეკაც კაცი ქი დუუნახია, დეკაცი გოლში ჩამხტარა...; „ - ფერი დეკაცია, ყვითელი დეკაცია“.

ტაოს მითოსურ ნარატივებში ფერი ქალი, იგივე დეკაცი, წყლის (უმთავრესად ტბის) ბინადარია, ადამიანებს გაურბის („ფერები არ დეგენახვებიან“); დროდადრო იგი ხმელეთზეც გამოდის; ელიასხეური ვარიანტის თანახმად, „ინტკორ ზემოთ ფერილი გოლია; აქიდან (სოფლიდან - თ. შ.) ერთი კაცი გასულა გოლი ქენერში, შუუხედნია იქი, ერთანე გოგოჲ, თმები უვარცხნია, უტარაღია; დევთისური (სოფელ ხებას ერთ-ერთი უბანი) ვარიანტის მიხედვით, ის „ყვითელი დეკაცია“; დიდი თმები აქვს და ხმელეთზე ყოფნისას გამუდმებით ივარცხნის; ჭილათური ვარიანტით, მას „დიდი თმები ქონებია, ბეჭებზე ჩამოყრილი“.

ზოგადქართულ (და ზოგადკავკასიურ) მითოსურ ნარატივებშიც, წყლის სტიქიის განმასახიერებელი ქალღვთაება ლამაზი ქალია, წყალში (ზღვა, ტბა, მდინარე) ბინადრობს, ხმელეთზე გამოსვლისას (უმთავრესად ღამით) წყლის პირას ზის და მგზავრებს (მეთევზეებს) დარაჯობს, თან გრძელ, ოქროსფერ (სამეგრელოს მითოსში „წყარიშ დიდა“ ხშირად შავთმიანია) თმებს ივარცხნის.

წყლის ქალი (წყლის დედა) ცდილობს, არავინ დაინახოს და, თუკი თვალს შეასწრებს მეზადურს, წყალში ჩასვლა უნდა მოასწროს, რადგანაც მაგიური ძალა მას მხოლოდ ბუნებრივ სამყოფელში – წყალში გააჩნია. ზოგი ნარატივის თანახმად, მამაკაცი ახერხებს, მოსტაცოს (გამოსტაცოს) მას სავარცხელი ან თმის ღერი, რითაც ქალღვთაება კარგავს ძალას და, დაუძღურებული, ჩვეულებრივი მოკვდავი ადამიანის საკუთრებად (უმეტეს შემთხვევაში - ცოლად) იქცევა. ამის დასტურია საქართველოს სხვადასხვა კუთხეთა მითოსური ნარატივები (თანდილავა, 1996: 30–31; ქართ. მით., 1992: 104–105).

თმა ქალღვთაებისთვის სიმბოლურად ძალასთან ასოცირდება; როგორც მკვლევარი ქეთევან სიხარულიძე მიუთითებს, სავარცხლის მაგალითზე „საქმე გვაქვს სემანტიკურ გადაწევასთან, როცა თმის სასიცოცხლო ძალა სავარცხელშია განივთებული“ (სიხარულიძე, 2006: 160).

ტაოს მითოსის წყლის პირას მჯდარი ფერი ქალიც (დეკაცი) თმებს ივარცხნის და ადამიანთან შეხვედრას გაურბის. ქონობნური ვარიანტის თანახმად, ტბის პირას მჯდომ ფერს „თაი უგია“ (თმა უვარცხნია – თ. შ.); კაცის დანახვაზე „შახათრებია“, ტბაში ჩასვლა მოუსწრია, მაგრამ სავარცხელი ნაპირზე დარჩენია; კაცს სავარცხელი სახლში წაუღია; ფერიც მას გაჰყოლია, უთხოვია სავარცხლის დაბრუნება, მაგრამ კაცი არ დალაპარაკებია. მაშინ ქალი დარჩენილა მასთან („სახლში დამჟდარა“) და შვილებიც („ღენჭებიც“) გაუჩენია. მითის ჭილათური ვარიანტი მოგვითხრობს: „ერთი გოლი ყოფილა დუგურიტავში. იქ კაცი გასულა, ფერი დუუნახია. ფერს თავი უწკებლია; დიდი თმები ქონებია, ბეჭებზე ჩომოყრილი; დეკაც კაცი ქი დუუნახია, დეკაცი გოლში ჩამხტარა, ტარალი (სავარცხელი) დარჩომია კარზე, კაც წუულია; დეკაციც იმის უკან წასულა ტარალი გომოღები ბარზე. ერთმანეთი დააშიყებიან, ერთპირა ყოფილან“.

დევთისური (სოფ. ხევას უბანი) ვარიანტიც სოფლის ერთ–ერთ მცხოვრებ კაცს (აღარ ჩანს, მეთევზეა თუ არა) ფერის სავარცხელი მოუპარავს და „გაქცევლა. დეკაციც უკნიდამ გაქცევლა“; ჩასულან სოფელში და შვიდ წელიწადს ერთად უცხოვრიათ.

ელისაბეჯურ ვარიანტს ვეღარ შემოუნახავს მაგიური სავარცხლის (თუ თმის) მოტივის ამსახველი ეპიზოდი, თუმცა ფერ ქალთან „დააშიკებისა“ და მისი ცოლად შერთვის ეპიზოდები აქაც სახეზეა: „ ... იმ ტბაში ემე ყოფილა, ფერი... ერთი ბიჭი რამ ყოფილა, საქორწინებელი ბიჭი. გასულა იმ ტბაზე ერთ დიდზე კი; ხედავს, ფერის გოგო დგას და ტალღუჯობს და იმა დეაშიკება... ის ფერი გოგო ჩამუყვანია სახში...“ (ფაღავა, ... , 2005: 149).

წყლის განმასახიერებელი ღვთაებისათვის თმის (სავარცხლის) წართმევის მოტივი, რაც მაგიური ძალის ფლობის დაკარგვასთან არის ასოცირებული, დამახასიათებელია როგორც ქართული, ისე მსოფლიოს სხვა უძველეს ხალხთა ეპიკური ტრადიციისათვისაც. როგორც მიხეილ ჩიქოვანი მიუთითებს, იგი „მჭიდროდ არის დაკავშირებული ქართულ სიუჟეტებთან და უძველესი მითოლოგიის ნაანდერძე მოტივს წარმოადგენს...“; აქვე მკვლევარი დასძენს, რომ ეს „მოტივი, რომელიც ბიბლიაში ასე კლასიკური სახითაა წარმოდგენილი სამსონისა და დალილას თავგადასავლის სახით, პარალელს პოულობს საშუალო საუკუნეების ევროპულ ლიტერატურაში...“ (ჩიქოვანი, 1959: 210–211).

საყურადღებოა, რომ აღნიშნული მოტივი ქართულ (და კავკასიურ) რეალობაში მითოსური გენეზისისაა და უფრო ძველია, ვიდრე ჩვენი წინაპრები ბიბლიას თარგმნიდნენ და გაეცნობოდნენ. ამ მოტივისა და მასთან დაკავშირებული ნარატივის ტაოური ვარიანტების გენეზისის მოაზრებაც სწორედ საერთოქართულ (და საერთოკავკასიურ) სივრცეშია შესაძლებელი.

საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში ბოლო დრომდე შემორჩენილი მითოსური ნარატივების უმეტესობის თანახმად, ალი, წყლის დედა, ფერი ქალი, როგორც აღვნიშნეთ, დემონიზებულია და ავ, ბოროტ სულად წარმოიდგინება; ხალხი გაურბის მასთან შეხვედრას და მისი სამფლობელოდან წყლის ამოღებას; მასთან მიახლოებულ მამაკაცს წყლის დედა აგიჟებს, მისი დამორჩილება კი შეიძლება ერთადერთი გზით - მან უნდა დაკარგოს მაგიური ძალა, რის განსახიერებასაც წარმოადგენს თმა ან სავარცხელი (სახოკია, 1956: 106–112; თანდილავა, 1996: 39).

წყლის განმასახიერებელი ქალღვთაების ტაოურ მითოსზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ ამ არქაული პერსონაჟის დეგრადირება - დემითოლოგიზება, ანუ დემონიზება, ბოლომდე არ მომხდარა, უფრო სწორად კი შენელებულ-შეჩერებულა. მართალია, ჩვენ ხელთ არსებული ყველა ვარიანტის თანახმად, ფერი, იგივე დეკაცი,

მტკივნეულად განიცდის სავარცხლის დაკარგვას, მისი კვალის ძიებაში სოფელში ჩადის და წამრთმევის ოჯახშიც რჩება როგორც ცოლი და შვილების დედა, მაგრამ შემდეგში იგი აღარ ეძებს თავის დანაკარგს; მისი ერთადერთი დაუოკებელი სურვილია, მოინახულოს მშობლები, ძმები; თუმცა, წინასწარ იცის, რომ იქიდან შეიძლება ცოცხალი ვეღარც დაბრუნდეს და ამის თაობაზე აფრთხილებს კიდევ ქმარს:

„ – მე ერთი წევდე, ჩემი ძმები დევნახო, ბევრი მომსურდა! თქვენც წამოდით და გოლიდან შეხედეთ, გოლი თავში სისხლი თუ გამოვდა, მიხდით, მე დამკლეს.

იმათაც აანი უქნიან, შუუხედნიან, იქი, გოლი თავში, სისხლი გამოსულა; მიმხდარან, ძმებ დუუკლიან, რატომ წახვედიო“.

სხვა ნარატივის თანახმად, სოფელში დიდხანს ვერ გაჩერებულა დეკაცი, მხოლოდ „ერთი კვირა მოუთმენია“ და უთქვამს:

„ – წიმიყვანე მშობლებისკენო!“

კაცს მიუყვანია ტბასთან, დეკაცი ტბაში შესულა, კაცს „დუუნახავს, სისხლი ამოსულა. დუუკლიან. ასე ილაპარაკებენ ძველები, ბერები“, - დასძინა ელიახსხეველმა მთქმელმა – 40 წლის ადემ ფოლადმა.

ჭილათური ვარიანტიც, დეკაცს ტბაში ჩასვლა მოსდომებია... ქმრისთვის უთქვამს:

„ - მე გოლში'ნა ჩევდე, თუ გამოალ, ერთპირა წავალთ, თუ ვერ გამოალ, მიხდი ქი, მამაკვდინეს; სისხლი გოლში მოვა, შენ წახვალ“.

დეკაცი ჩასულა ტბაში. მალე იქიდან სისხლი გამოსულა. მიმხვდარა კაცი, რომ მისი ცოლი მოკლეს და ტირილით გამობრუნებულა. მთქმელის განმარტებით, ტბაში მყოფმა ნათესავებმა („ახრახებმა“) და მამამ მოკლეს დეკაცი, „ ... მაკვდინეს“.

დევთისური ვარიანტის თანახმად, შვიდი წლის თანაცხოვრების შემდეგ „ ... ფერსა უხოწნია, მუყყვანია იქა, გოლზე (ლომბითჰად გოლზე), და უთქმია:

– მე შიგან უნდა ჩევდეო, გოლშიო; სისხლი თუ გამეფდა თაადან, მიხდი ქი, დამკლესო.

გუუშვა სისხლი - დეკაცი დუუკლიან, რატომ გაგვაგდო და ინსანის უკან რატომ წევდაო“.

ქონობნური ვარიანტის მიხედვით, დეკაცს ქმრისთვის უთქვამს:

„ – წევდეთ, მე გოლში ჩევდე'ნაო; თუ მიმიკრიან, შენც წამოდით; თუ სისხლი წომოიდა, არ ჩომოხვიდეო, თუ არ წომოიდა, ჩომოდით!“

ჩასულა დეკაცი ტბაში და მალე სისხლიც წამოსულა „წყალის შიგან ფერის ანად, ალად ყაბულ არ უქნიან და დუუკლიან. კაცი უკან წომოსულა“.

მართალია, ტაოური მითის ფერი ქალი დაკარგულ (მოპარულ) სავარცხელს ფაქტობრივად აღარ ეძებს და ერთგვარად მოშინაურდება კიდეც (ცოლობას უწევს სოფლის მამაკაცს და შვილებსაც უჩენს), მაგრამ თავისი ბუნებითი სამყოფელი, იგივე მშობლის წიადი, მაინც ენატრება და გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ კაცს სთხოვს, ტბასთან მიიყვანოს.

ფერი ქალი (დეკაცი) თავად არაფერს ერჩის ადამიანს, პირიქით - ზრუნავს კიდეც მის უსაფრთხოებაზე; სოფლიდან წასვლის წინ მას არ ამოძრავებს შურისძიება, როგორც ზოგადქართულ ვარიანტთა ფერებისათვის არის დამახასიათებელი (ოჯახის დაწყევლა, შვილების დახოცვა); იგი თავად გახდა საკუთარი ოჯახის წევრთა მსხვერპლი, რაკი თავის ბუნებას უღალატა. ამდენად, ჩვენეულ მოსაზრებას, რომ ტაოს მითოსის პერსონაჟი დეკაცი (ფერი ქალი) დეგრადირებული, დემონიზებული ჯერ კიდეც არ არის, ესეც უჭერს მხარს, თუმცა ამგვარნი (ბოროტნი, შურისმაძიებელნი) არიან წყლის სიღრმეში (ტბაში) მობინადრე მისიანები.

ტაოს მითოსში თავჩენილი მოტივი წყლის ქალთან ადამიანის ქორწინებისა, როგორც აღვნიშნეთ, ზოგადკავკასიურია; გარდა წყლის განმასახიერებელი ღვთაებების შესახებ არსებული მითოსური ნარატივებისა, ამ მოტივით ჩვენებურთა მითოსური პერსონაჟი დეკაცი, იგივე ფერი, ენათესავება, აგრეთვე, ეგრეთწოდებულ „მოთვინიერებულ“ ავსულებს (ეშმა, ჭინკა), განსაკუთრებით კი - ქაჯავეთური მითოსის პერსონაჟებს – ქაჯეთიდან წამოყვანილ ქალებს - თებუორიკასა და სამმივარს.

ტაოს მითოსის პერსონაჟი დეკაციც „მორჯულებულია“; სავარცხლის დაკარგვით, (რაც, მითოლოგიური სიმბოლიკის თანახმად, მისი არსებობის, სასიცოცხლო ძალების განსახიერებაა) იგი კარგავს ზებუნებრივ (ღვთაებრივ) უნარს, რასაც მისიანები არ პატიობენ; თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ერთ-ერთ ტაოურ ვარიანტს შემოუნახავს ცნობა იმის თაობაზე, რომ დეკაცი (ფერი) ჩვეულებრივი მეუღლე არ არის სოფლელი კაცისათვის, ის „ბევრი ცივია“: „ ... ეფეჯა ერთგან ყოფილან, ამა გოგოძ ბევრი ცივი ყოფილა; ღამე, დაწოლიხან, ბევრი ცივი ყოფილა“, - გვამცნობს 65 წლის ელიასხეველი შევეკი თოფჩუ. ტაოს მითოსში შემონახული ამ თვისებითაც კარგად ჩანს, რომ ფერი ქალი, ანუ დეკაცი, წყლის განმასახიერებელი სტიქიის ზოგადქართული მითოსური პერსონაჟების საერთო ოჯახის წევრია.

ცნობილია, რომ ნებისმიერი ხალხის მითოსი, როგორც ყველაზე უფრო გულმართალი ნარატივი, სადაც, ზღაპრისაგან განსხვავებით, შეგნებული ტყუილი გამორიცხულია, დედამიწაზე ყოველთვის ტოვებს კვალს, რაც უმთავრესად ტოპონიმებში აისახება; პროფესიონალი მთქმელი მითოსის გმირის სამოქმედო არეალს მისი თალსაწიერის შესაბამისად მოიაზრებს. ტაოს მითოსის ფერი ქალის (დეკაცის) ადგილსამყოფელიც ტაოში არსებული გეოგრაფიული ადგილებია: „ფერილი გოლი“, „ლომბითპაა გოლი“, „დუგურითავი“, „ინტკორის ძაილა“, და ა. შ. ამ თავალსაზრისითაც ტაოური მითოსი დეკაცზე, იგივე ფერი ქალზე, საერთოქართული (და ზოგადკაცობრიული) მითოსური აზროვნების ნიმუშია.

ტაოს მითოსური ნარატივების ერთი ნაწილის მიხედვით, ფერი ქალის არქაული მითოსურ-ღვთაებრივი სახე კიდევ უფრო ნათლად არის წარმოჩენილი: იგი ხედავს ისეთ მოვლენებს, რასაც ჩვეულებრივი მოკვდავნი ვერ ამჩნევენ; ქონობნური ვარიანტით, ფერს, რომელიც სოფელში ჩამოყვავა კაცს, ცოლად დაუჯდა და შვილებიც გაუჩინა, ერთ დღესაც გარდაცვლილი დედამთილის ცხედარი რომ მიჰქონდათ დასამარხავად, გაეცინა; ქმარს ეწყინა და უთხრა:

„ – ჩემი ანაა მოკტაო, შენ გიგიხარდა და გეიცინეო?!

დეკაცმა სიცილის მიზეზი ამგვარად აუხსნა:

„- ერთხელაც დედამთილ მოზობელითვინ ჩარული მუუცემია, ი ჩარული მიყვება უკნიდან, დევნახე და იმაზე გევიცინეო“.

სოფელ ბალხში („ბალჯილი“) მცხოვრები 60 წლის ჰევა ქორუქისაგან 2017 წლის 29 ივლისს ჩაწერილი ნარატივი ფერის, ანუ დეკაცის, გენეზისს არ იცნობს, თუმცა მასში გვხვდება ტაბუს დარღვევის არქაული მოტივი. ამ ვარიანტით თხრობა იწყება უშუალოდ ოჯახური გარემოს აღწერით; „კაცი და დეკაცი და დედამთილი ყოფილა...“ დედამთილს თავის სიცოცხლეში ერთადერთი მოწყალება გაუღია – ერთი ნაჭერი პური გაუჩუქებია. დედამთილი მომკვდარა და გასვენებისას რძალს გაუცინია. ქმარს საყვედური უთქვამს: „ – ჩემ ანა უკნიდამ რაზე გევიცინეო?“

ქალს უთხოვია, არ მათქმევინო მიზეზიო: „ – ... არ გამამჟღავნებინო, თორემ ჩემიდან ხელ გეირცხავო!“

კაცს ძალა დაუტანებია და ქალსაც გაუმხელია სიცილის მიზეზი: „ – შენ ანასაო ომრი უჭამიაო, ერთი დილიმი პური ხეირი უქნიაო; ეს ერთი დილიმი პური იმი უკნებენი მიყვებაო, იმ ბარზე გევიცინეო“.

ეს რომ უთქვამს, დეკაცი მომკვდარა.

ბალხური ვარიანტის ფერი ქალიც (დეკაცი) ზებუნებრივი უნარის მქონეა (ხედავს იმას, რაც მომაკვდავთათვის მიუწვდომელია), თუმცა, ეს უნარი ტაბუირებულია და ტაბუს დარღვევას მისი სიკვდილი მოსდევს.

ტაოს ზეპირსიტყვიერებაში ბოლო დრომდე ცოცხალ ფოლკლორულ ბრუნვაში შემორჩენილი მითოსური პერსონაჟი – წყლის ქალღვთაება – „ფერი“, ანუ დეკაცი, საქართველოს სხვა კუთხეთა მითოსურ ნარატივებში დადასტურებული წყლის ქალღვთაებისაგან განსხვავებით, ბოლომდე დემონიზებული არ არის, შერჩენილი აქვს ღვთაებრივი ნიშნები, რაც მას კიდევ უფრო მეტ არქაულობის სტატუსს ანიჭებს და განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სძენს ქართული მითის კვლევაში.

ტაოელმა ჩვენებურებმა შემოინახეს, აგრეთვე, მარდიული გაზაფხულის (ზაფხულის), ანუ მიწიერი სამოთხის, იგივე შეჩერებული დრო-ჟამის მითოსი, რომელსაც იცნობს მსოფლიოს თითქმის ყველა უძველეს ხალხთა მითოლოგია და, როგორც პროფესორი ზურაბ კიკნაძე მიუთითებს, ყველგან თავისებური სახე აქვს, „დაკავშირებულია იმ ქვეყნის რეალიებთან (ლანდშაფტი, ისტორიული წარსული, ტოპონიმია, ფლორა, ფაუნა...), სადაც ის შეიქმნა“ (კიკნაძე, 2008: 61).

ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში მარადიული გაზაფხულის მითოსის მრავალი ვარიანტი მოგვეპოვება (სიხარულიძე, 1961: 81, 254-261); მათი მოკლე შინაარსი ამგვარია: თამარ დედოფალს სამეფო ტახტი ედგა იალბუზის მთაზე, სადაც ზამთარი არ იცოდა და სულ მუდამ ზაფხული (გაზაფხული) სუფევდა; ამ მარადიულ სამეფოში არც სნეულება იყო, არც – სიბერე და არც – სიკვდილი, რადგანაც ყოვლისშემძლე, გულთმისან თამარ დედოფალს დრო-ჟამის ფრინველი (შუქურ-ვარსკვლავი) დატყვევებული ჰყავდა, რის გამოც დროის მდინარეა შეჩერებული იყო და „საქართველოში ზამთარი სრულებით ამოიძირკვა იმიტომ, რომ ზამთარი შუქურვარსკვლავის ძალით მოდიოდა“ (სიხარულიძე, 1961: 81-82).

სასახლეში თამარის არყოფნის დროს მცველად დატოვებულმა მსახურმა (გამზრდელმა) ცნობისწადილი ვერ დაძლია და აკრძალული მეთორმეტე ოთახის კარები გააღო, რასაც ფრინველის გამოფრენა – გაუჩინარება და ამინდის შეცვლა მოჰყვა: ატყდა საშინელი ქარიშხალი, წამოვიდა თოვლი და მთელი იალბუზის მთა სასახლითურთ სულ ერთიანად დაფარა.

მითოსის თანახმად, ამ დროს ბაღდადში მონასტრის ასაშენებლად მყოფი თამარი ყველაფერს მიხვდა, სასწრაფოდ გველზე ამხედრდა და იალბუზისკენ გამოსწია, მაგრამ იქ ასვლა ვეღარ შეძლო და ვარძიის მონასტერში წაბრძანდა. ასე დაიკარგა მიწიერი სამოთხე, დაიწყო დრო-ჟამის მდინარეობა, გაჩნდა წელიწადის დროები, რაც, პროფესორ ზურაბ კიკნაძის მართებული შენიშვნით, ნიშნავს იმას, რომ“... დრომ დაიპყრო სივრცე, გაბატონდა მასზე; „მარადიული გაზაფხული“, აკრძალვის ძალით რომ არსებობდა, წარმავალმა წუთისოფელმა შეცვალა...” (კიკნაძე, 2008: 62).

მარადიული გაზაფხულის მითოსი ბოლო დრომდე ცოცხალ ფოლკლორულ ბრუნვაშია ტაოს ზეპირსიტყვიერებაში. ტაოში, სოფელ ვანისხევის ერთ-ერთ უბანში – ჭილათში, 2017 წლის 1 აგვისტოს ჰურიე დუმანისაგან ჩაწერილი ნარატივის თანახმად, პირველი თოვლის მოსვლა ქელაზორში მცხოვრებ ქრისტიან ბერს („ქეშიმს“) შეუნიშნავს და ამბის შესატყობად კაცები გაუგზავნია. „კაცები გასულან, თოვლი ხელში უუწევნიან, შუუხედნიან, ცივი ყოფილა. აბლი წამოულიან, გამდნარა, დაკარგულა“.

ჩამოსულან და ბერისთვის მოუყოლიათ ყველაფერი. ბერი მიმხვდარა, რაც იყო ეს თეთრი მასა და უთქვამს:

„... ე თოვლია, აქ ვეღარ ვიქნებით, თიბილ ადგილებში წევნოთო!“

ელიასხეველი შევექი თოფჩუს ნაამბობის თანახმად, “თევნარში გათოვებულა. ქეშიშითინ უთქვიან ქი:

– ზემო თეთრი რამე არი, ისი რა არი?“

ბერს უთხოვია, ჩამოეტანათ ეს თეთრი რაღაც და “ქეშიში მიმხდარა ქი, თოვლიაო“ და უთქვამს:

„ _ აქობაში აღარ დეიჟდუმლება, აქიდან წევნეთო!“

დოლენჯიანთკარელი (სოფელ ხევას უბანი) მევლუდ დოლენჯიშვილისაგან 2017 წლის 26 ივლისს ჩაწერილი მითოსური ნარატივი მოგვითხრობს: “აქ, ქუაბაქ, ყოფილან გურჯები, აქვე მჯდარან. შუუხედნიან, გათოვლებულა. არ იციან, რა არი. გაუგზავნიან ორითანე ბიჭი. გასულან ქეთქეთში, ჩამუტანიან, გამდნარა ქი, კილო გასულან ქეთქეთში, ჩამუტანიან, კილო გამდნარა”; შემდეგ ბერთან მისულან და მოუყოლიათ მომხდარის შესახებ. ბერს უთქვამს:

„ – ბიჭებო, აქ არ იცხოვრება, ის თოვლია! გათოვდება ორი მეტრო და ვერ ვიქნებით აქა, დევირჩობითო!“ მართლაც, ის ადგილი მიუტოვებიათ.

მითოსის ყველა ტაოური ვარიანტით თოვლის მოსვლა ბერების საცხოვრისის მოშლასთან ასოცირდება; ისინი ტოვებენ თავიანთ სამყოფელს. მთქმელები ერთხმად აფიქსირებენ, რომ „იქიდან წასულან“, მაგრამ არავინ იცის, კონკრეტულად სად წავიდნენ ქრისტიანი ღვთისმსახურები. ტაოელი მთქმელების მთავარი გზავნილი რეალობასთან მისადაგებული ვითარებაა: „აქობადან წასულან..“ იქ, იმ ადგილებში, თოვლის მოსვლის შემდეგ ქრისტიანები აღარ ბინადრობენ. ერთადერთი, დოლენჯიანთკარული, ვარიანტის თანახმად, რომლის მთქმელიც საკმაოდ გათვითცნობიერებული, განათლებული პიროვნებაა, „ქეშიში წევდა ბათუმში“ და ესეც სრულიად რეალური ვითარების გამოძახილია; ბასლიკარული ვარიანტი კი ასკვნის: „... გაქცეულან უკნისკენ, ჰად წასულან, ა ვიცი, ჰაცხადან მოსულან, იქ წასულან“.

საყურადღებოა, რომ კლარჯულმა მითოსმაც შემოგვინახა რწმენა-წარმოდგენა შეჩერებული დრო-ჟამის, ანუ მარადიული გაზაფხულისა, თუმცა აღარც კლარჯელთა მსოფლგაგება უკავშირდება თამარის სახელს. სოფელ ბერთაში ჩაწერილი მითოსური ნარატივის თანახმად, მარადიული გაზაფხულის, ანუ შეჩერებული დრო-ჟამის, ადგილია ართვინის მიდამოები, სადაც, თურმე, თოვლი არასოდეს მოდიოდა.

„ართვინში ძველ საუკუნეებში არ თოვლდა“ აქ, სოფელ სოთში (დღევანდელი სეითლერი), ნიგალას უბანში, ყოფილა ეკლესია, რომელშიც “მცხოვრობდა ქეშიში”, ანუ ქრისტიანი ბერი. მთქმელის განმარტებით, ეს ეკლესია ბუხარეთის მთებში, სოთსა და ვაზრიას შორის, მდებარეობს და „ავჯი ეკლესიას“ ეძახიან.

ერთ დღეს ბერმა კაჩკარის მთაზე, საქალარის პლატოზე, თეთრი რაღაც შენიშნა. ასეთი რამ მანამდე არასოდეს ენახა და ძალიან გაუკვირდა. მან ოთხი მსახური გაგზავნა მთაში ამბის გასაგებად, თან თოფიც გაატანა და დაარიგა:

„_ ეს თოფი იმ თეთრი რაღაცას ესროლეთ და მოკალით!“

კაჩკარის მთაზე ასულებმა თოფი კი ესროლეს იმ თეთრ „რაღაცას“, მაგრამ ვერაფერი დააკლეს; ნელ-ნელა მიუახლოვდნენ, ხელით შეეხნენ და „დაინახვენ, რომ ეს თეთრი არსება ცივი რაღაცა არის“. ამის შემდეგ ტყავის ტომარა გაავსეს ამ თეთრი მასით და უკან გამობრუნდნენ.

ეკლესიის მსახურებმა ბერს ტომარა აჩვენეს და უთხრეს:

_ „თეთრი არსება ამისი შიგან არის“.

ტყავის ტომარა რომ გახსნეს, იქ მხოლოდ წყალი დახვდათ...

– მე წიგნებში ვიკითხე, ეს თოვლია“, – განმარტა ბერმა და დაასკვნა: – აქ ვერ ვიცხოვრებთ იმიტომ, თოვლი მოდის, ძალიან სიცივე იქნება!“

ამის შემდეგ ბერ-მონაზვნები ბარში ჩამოსულან, ნიგალას ეკლესიაში გაუგრძელებიათ მოღვაწეობა და ზემოთ, მთაში, მდებარე ეკლესიაში ველარ ადიოდნენ.

ამ მითოსის ვარიანტი პროფესორმა მალხაზ ჩოხარაძემაც დაამოწმა ქალაქ ართვინში 2013 წლის 21 აპრილს (ჩოხარაძე, 2015: 292).

მართალია, ტაოური და კლარჯული მარადიული გაზაფხულის, ანუ მიწიერი სამოთხის, იგივე შეჩერებული დრო ჟამის მითოსს ჩვენებურები თამარ მეფის „ოქროს ხანას“ აღარ (ველარ) უკავშირებენ (თამარი მათ ისტორიულ მახსოვრობაში ოდენ მატერიალური კულტურის ძეგლთა უპირობო შემოქმედად არის შერაცხილი), მაგრამ კაცობრიული მითოსური მსოფლმხედველობის ესოდენ სანუკვარი ხანა მათ ისტორიულ მეხსიერებაში მაინც ქრისტიანული ღვთისმსახურების სივრცესთან არის გაიგივებული და, ბუნებრივია, ესეც გენეტიკური სისხლის ყვილის ერთ-ერთი სულიერი გამოძახილია. სხვაგვარად წარმოუდგენელია, რადგანაც ტაოელ თუ კლარჯ ჩვენებურთა ცნობიერებაც ერთიანი ქართული კულტუროლოგიური წიაღიდან მომდინარეა, მისივე გვარ-ტომთა მსოფლმხედველობის განუყოფელი ნაწილია.

დამოწმებული ლიტერატურა

1. თანდილავა ზურაბ, „წყლის კულტი და ქართული ფოლკლორი“, ბათუმი. 1996;
2. კიკნაძე ზურაბ, „ქართული ფოლკლორი“ თბ. 2008;
3. სახოკია თედო, „ეთნოგრაფიული ნაწერები“, თბილისი. 1956;
4. სიხარულიძე ქსენია, „ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვიერება“, ტ. I, თბ. 1961;
5. სიხარულიძე ქეთევან, „კავკასიური მითოლოგია“, თბილისი. 2006;
6. ფალავა მამია, ცინცაძე მერი, მაკარაძე ელგუჯა, დიასამიძე რევაზ, თანდილავა ლილე, „ტაოური მეტყველების ნიმუშები“. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის „კრებული“, ტ. მე-4, ბათუმი. 2005;

7. „ქართული მითოლოგია“. შეადგინა, შენიშვნები და კომენტარები დაურთო აპოლონ ცანავამ, თბილისი.1992;
8. „ქართული ხალხური პოეზია“, ტ. პირველი, თბილისი.1972;
9. შიოშვილი თინა, „თედო სახოკიას ფოლკლორისტული მოღვაწეობა“, ბათუმი. 1987;
10. შიოშვილი თინა, „კლარჯული ფოლკლორი“, თბ. 2017;
11. ჩიქოვანი მიხეილ, „ქართული ეპოსი“, წიგნი პირველი, თბილისი.1959;
12. ჩოხარაძე მალხაზ, „ხანძთა და „ათორმეტ სავანეთა მხარის სალოცავები“, ბათ. 2015

T. Shiohvili (Batumi)

The water's Goddess and myth about Immortalised Spring in the folklore of Tao
(Summary)

The myths on the ancient historical part of Georgian – Tao have preserved the belief of the pagan epoch Goddess of wather.

The personage of Tao's myths is not demon, she has forgive divin simbols, with the difference of the other Georgian cointries Goddess.

This fact signities that the mythological naratives of Tao are more of an archaic nature.

The folklore of Tao have preserved, also, the archaic myth about Immortalised Spring.